

Rapport 2011:90

Arkeologisk förundersökning

Elkablar på Vikingstads landsbygd

Gustads och Skölstads medeltida bytomter
Klovsten 1:1 , Gustad 2:1, 4:1, 1:2, 5:1, 3:6, och Skölstad 1:3

Vikingstads socken
Linköpings kommun
Östergötlands län

Olle Hörfors

Ö S T E R G Ö T L A N D S M U S E U M

A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Elkablar på Vikingstads landsbygd

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte	6
Metod	6
Resultat	6
Referenser	10
Tekniska uppgifter	11

Omslagsbild: Den i sen tid delvis rekonstruerade fornlämningen RAÄ 107 i Gustad Norrgårds kobete. Bild Olle Hörfors, ÖM 2011.

Ö S T E R G Ö T L A N D S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandsmuseum.se • www.ostergotlandsmuseum.se

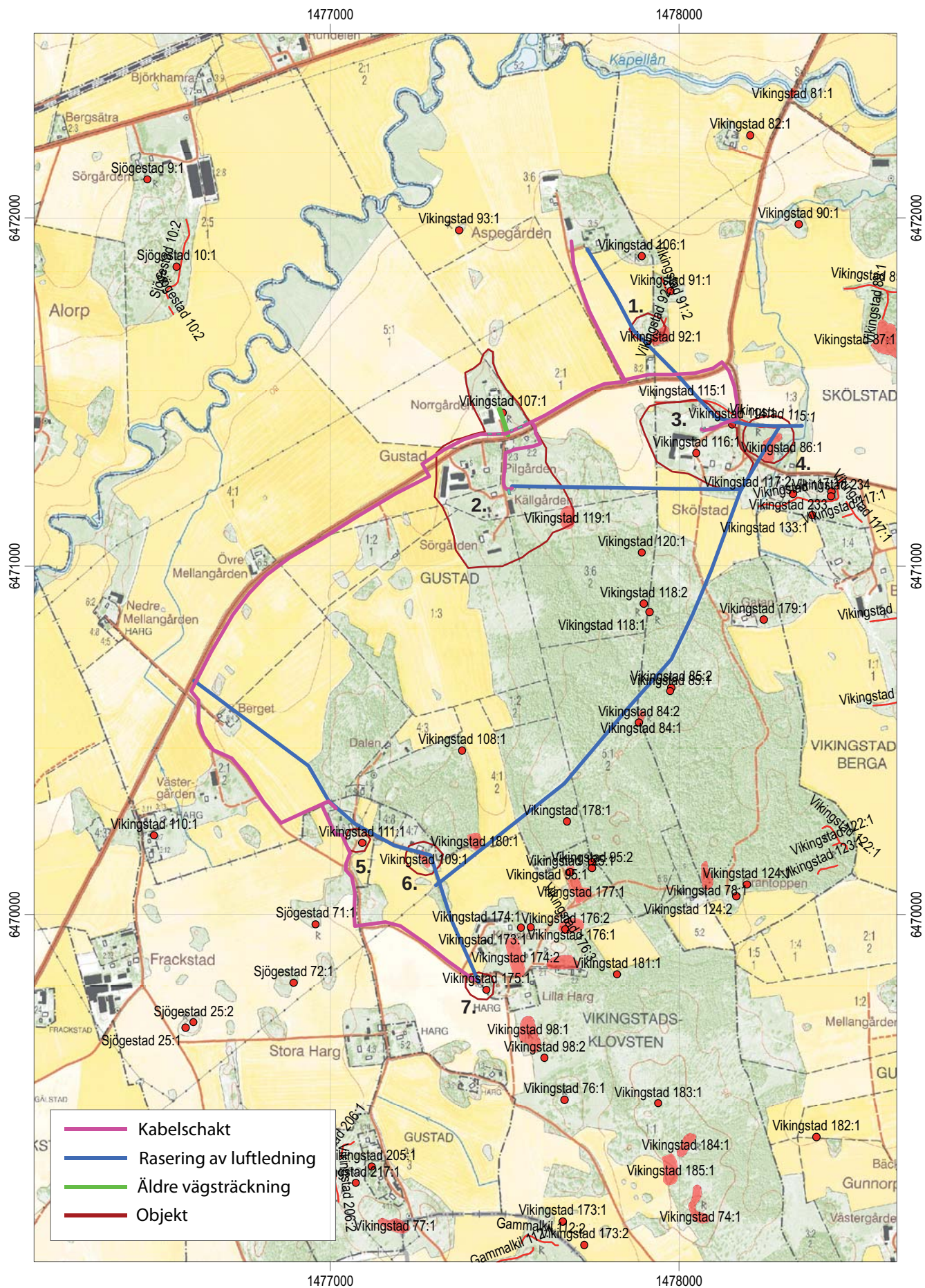
Sammanfattning

I samband med att Utsikt Nät AB ersatte luftledning med jordkabel i trakterna av Gustad, Skölstad, Lilla Harg och Klovsten i Vikingstads socken genomförde Östergötlands museum en besiktning och en arkeologisk förundersökning sommaren 2011.

Vid besiktningen konstaterades att arbetena skulle utföras nära eller i fornlämning vid sju olika lokaler. På fem av lokalerna kunde fornlämning undvikas och åtgärderna inskränktes till en gemensam besiktning med exploitören, utföraren och Östergötlands museum. Två sträckningar konstaterades beröra medeltida bytomter, Skölstad och Gustad. Inom dessa bytomter genomfördes provschaktning dock utan att någonting av arkeologiskt intresse framkom.

Olle Hörfors
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 8F 4f och 8F 3f, med aktuella områden markerade. Området där kabelarbetena skulle genomföras ligger strax söder om Vikingstads samhälle. De lokaler där arkeologiska åtgärder vidtogs är markerade med mörkeröda ramar. Skala 1:5 000.

Inledning

I samband med att man ersatte luftledning med jordkabel i trakterna av Gustad, Skölstad, Lilla Harg och Klovsten i Vikingstads socken genomförde Östergötlands museum en besiktning och en arkeologisk förundersökning sommaren 2011. Uppdragsgivare och kostnadsansvariga var Utsikt nät genom Claes Göran Eriksson. Antikvarie Olle Hörfors, Östergötlands museum, svarade för fältarbete och rapport.

Områdesbeskrivning

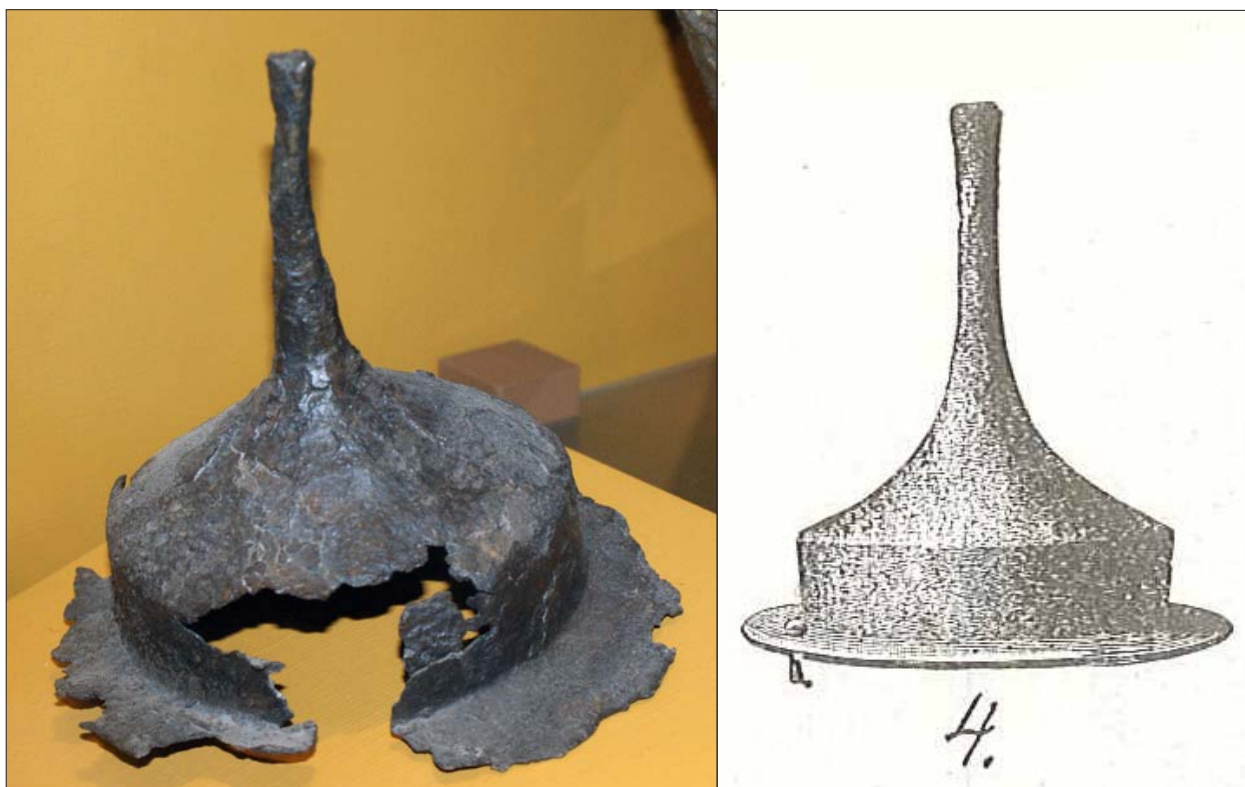
Det område som berördes av kabelarbeten ligger i den norra delen av Vikingstads socken. Denna del av socknen utgörs av övergångsbygd, där den rena slättbygden i norr avlöses av ett mer omväxlande landskap. Omgivningarna präglas av ett något småböljande och småbrutet jordbrukslandskap med åkrar, ängs- och hagmarker. Det finns även mindre områden med ung skog och på flera platser går berget i dagen, ofta i form av impediment i den brukade marken. Ur ett kulturhistoriskt perspektiv ligger området i övergångszonen mellan slätt- och skogsbygd. De registrerade fornlämningarna i närområdet har sin

kronologiska tyngdpunkt i äldre järnålder, men gravfält från yngre järnålder finns också, främst i anslutning till de äldre bytomterna. Vid Klovsten och Lilla Harg finns en koncentration med ett flertal gravfält och enstaka stensättningar av äldre järnålderstyp; RAÄ 89, 105, 174, 176 m.fl.

Ett flertal fynd föreligger också, bland annat det så kallade "Lilla Hargsfyndet" vilket enligt osäkra uppgifter framkommet i samband med sandtäkt omkring 1901. Fyndet kommer sannolikt från en skelettgrav och innehåller en vapenuppsättning med svärd, två lansspetsar, sköldbuckla och ett flertal bronsbeslag samt en kittel av östlandstyp. Fyndet kan dateras till romersk järnålder. Fyndplatsen RAÄ 89:2 är belägen strax söder om gravfältet RAÄ 89, vilket graven sannolikt också tillhört från början (Nordén 1925 och Stenberger 1964).

Vid gravfältet RAÄ 105 gjordes en mindre arkeologisk undersökning 1979 (Fernholm 1979). Vid grävning av stolphål vid garageinfart till Harg 3:6 anträffade man en urnebrandgrav. En mindre efterundersökning företogs, varvid man under en stenpackning fann en hartstätning och en tånge till en krumkniv samt brända ben.

Av de medeltida byarna i området omnämns Skölstad som "i skölstodom" i ett dokument undertecknat den 4/3

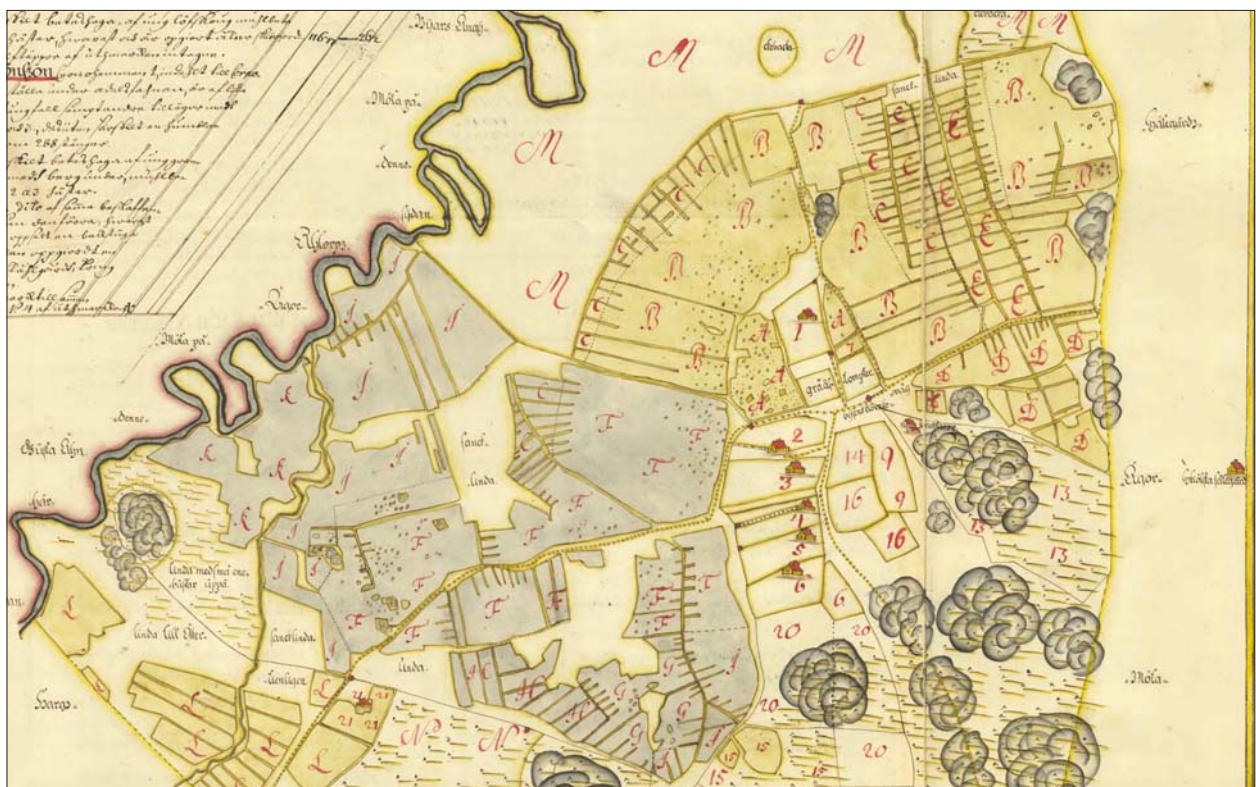

Figur 3. Sköldbucklan från Lilla Hargsfyndet (RAÄ 98) är försedd med en lång spets och bittades sannolikt i en skelettgrav (fyndomständigheterna är oklara) tillsammans med en bronskittel av östlandstyp, ett tveeggat svärd, två lansspetsar, ett flertal bronsbeslag med mera omkring år 1901 (Nordén 1925 och Stenberger 1964). Den är utställd i Östergötlands museums basutställning. Foto Johan Levin, ÖM. Teckning efter Nordén 1925.

Byn Gustad skrivs som Gúdastaha på 1300-talet och omnämns två gånger. Dels som "...pro uno attunge terre gudhinxstathum (för en attung jord i Gustad)..." Den 10/2 1347 då Ragvald Magnusson av Ängenäs (i Risinge socken) erkänner att han med sin hustrus Ramfrids samtycke, av herr Birger av Törnevalla mottagit 66 mark penningar och ett parti bättre spannmål för en attung i Gudingstad, vilken attung överlämnas till helgeandshuset i Linköping, i överensstämmelse med den dom som av Nils Tureson m. fl. på kungens vägnar blivit fälld (SDHK 5390). Dels som "...j gudhinstadhum...." den 15/3 1358 då Hemming Puke kungör att han närvarit vid ett jordebyte, varvid Magnus Karlsson i Björndal (i Kisa socken?) överlät 11/12 attung i Gustad (i Vikingstads socken) till Jon Ödstensson mot allt dennes gods i Kottebo (då i Kisa, nu i Ulrika socken) och 20 mark penningar. Tolv fastar uppräknas (SDHK 7322).

(Birger i Harg)” och är utfärdat den 1/11 1353. I dokumentet tillkännages att Anund Nilsson i Kinds härad, Horns socken, säljer till Magnus i Gunnorp 1 attung jord i Gunnorp, 1 hump och 3 tegar i ”Litla äng” i Tillorp och 1 fjärdings attung i Norra skogen (allt i Vikingstads socken, Valkebo härad). Tolv fastar uppräknas. Bland dessa Birger i Harg (SDHK 6639). Det andra belägget omnämner ”Botvild i harghe (Botvid i Harg) och är utfärdat den 29/7 1358. Av dokumentet framgår att Sven Ingegerdsson säljer ½ attung jord i Sixtorp (i Gammalkils socken) till Inge Timmerman för 12 mark reda penningar. Tolv fastar, bland dem Botvid i Harg, uppräknas (SDHK 7414). Den tredje gången omnämns ”Terre in harge” (jord i Harg) och är utfärdat 21/10 1369. Dokumentet är tillkommet då Sven Jonsson skänker till själägagn för sig och hela sin familj 1 attung jord i Harg i Vikingstads socken till Vreta kloster. Om någon av hans arvingar eller någon annan vill ha denna attung, skall denne betala klostret 60 mark (SDHK 3540).

För Gustads del föreligger äldre kartmaterial från 1698 och 1783 (akt LMS nr D127-13:1 eller LMV 05-vik-9 upprättade 1698 av Nils Lundberg och akt LMS D127-13:2 eller LMV 05-vik-32 upprättade av Johan Gustaf Leffler).

Figur 4. Kopia av handlingen LMS D127-13:1 som är en Geometrisk avmätning av Gustad bys ägor upprättad 1698 av Nils Lundberg. Kartan visar att bytomten hade samma utsträckning på 1600-talet som idag.

Båda kartorna visar att Gustads by varit placerad på samma sätt som idag med en gård, Norrgården norr om vägen mot Gällstad-Lundby och resten samlade på rad längs en bygata söder om samma väg.

För Skölstads del är den äldsta kartan en laga skifteskarta från 1869 (akt LMV 05-vik-108 1869 av Carl Dahlqvist). Även denna karta visar att den nuvarande bytomten sammanfaller med den karterade. Harg är karterat 1773 och 1827 (LMV akt nr 127-15:1 upprättad 1773 av Bengt Fineld och Fredrik Ekmansson samt akt nr 127-15:2 upprättad 1827 av Karl Johan Schött). Kartorna visar att byn tidigt varit splittrad i en mindre och en större del, Stora respektive Lilla Harg och att dessa bydelar sammanfaller med dagens bytomter.

Syfte

Syftet med den arkeologiska förundersökningen i form av en antikvarisk kontroll var i första hand att se till att fast fornlämning berördes i så liten omfattning som möjligt.

Där fast fornlämning framkommit var syftet att fastställa och beskriva fornlämningarna avseende deras karaktär, datering, utbredning, omfattning, sammansättning och komplexitet, samt att dokumentera dessa med ritning och fotografering.

Den arkeologiska förundersökningens resultat var också avsett att vid en eventuell framtida exploatering kunna ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar, samt utgöra ett underlag för uppdragsgivarens planeringsarbete.

Metod

Då förundersökningen inte föregåtts av någon arkeologisk utredning gjordes först en arkivgenomgång varvid fornminnesregistret (FMIS), ortnamnsarkivet och lantmäteriverkets arkiv över äldre kartor genomgicks i syfte att identifiera vilka registrerade fornlämningar och eventuella, som fornlämningar ännu ej registrerade äldre bytomter, som skulle kunna komma att beröras av arbetena. Därefter granskades de områden där arbetena skulle kunna tänkas beröra fornlämning i fält.

De punkter som därvid framkom gick sedan igenom tillsammans med exploitören, varvid åtgärder för att fornlämning skulle kunna undvikas diskuterades.

Inom de områden där förmodade fornlämningar inte kunde undvikas drogs provschakt med grävmaskin. Då ingen fast fornlämning framkom inskränktes dokumentation till digitala foton.

Resultat

I den första granskningsomgången framkom sju områden där fornlämningar skulle kunna komma att beröras. Sett från norr och väster.

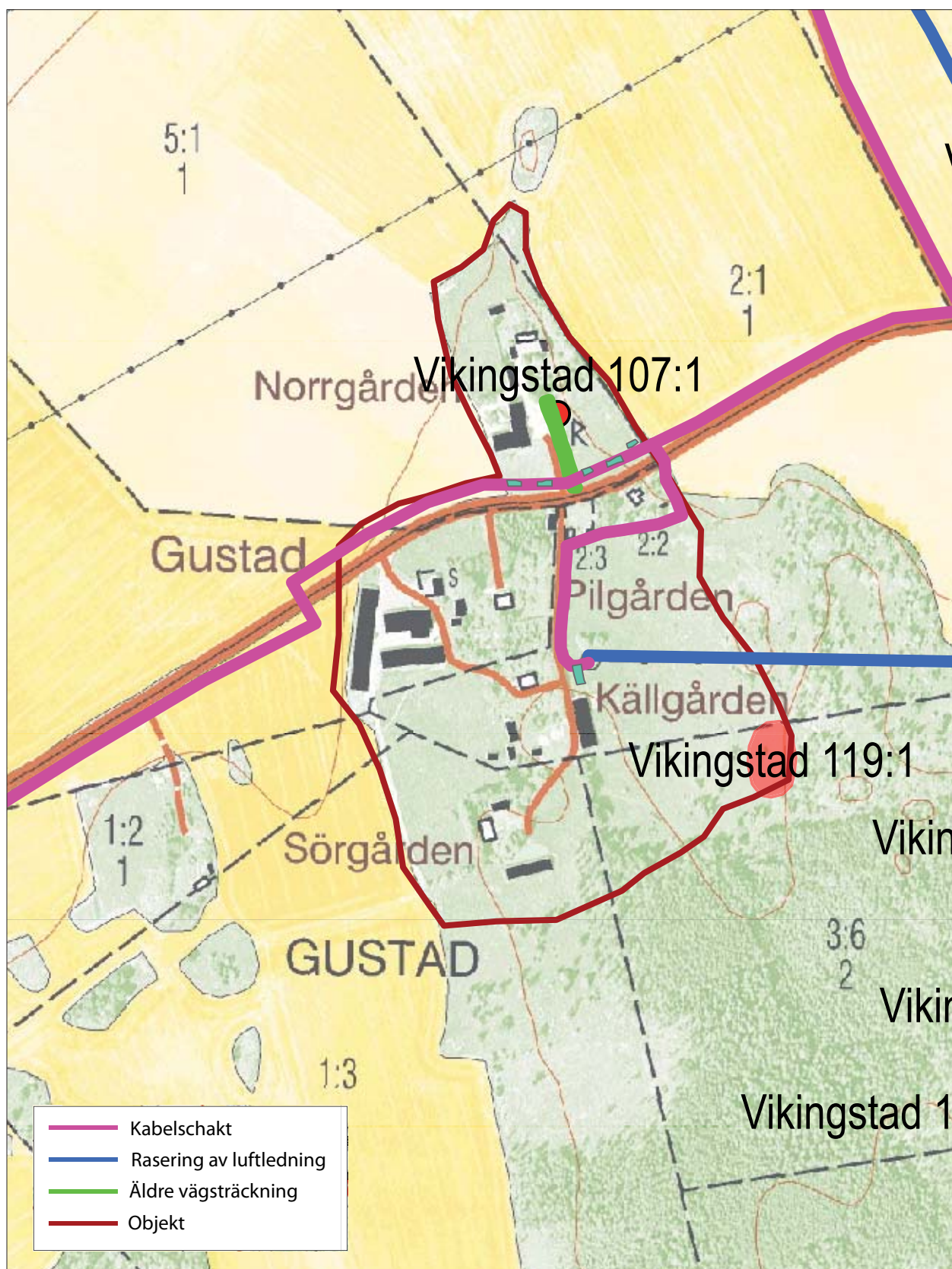
1. Gravfältet RAÄ 92 vid Gustad Aspegård som skulle kunna beröras av nedtagning av den gamla luftledningens stolpar.
2. Gustads medeltida bytomt som berördes av dels schaktning för ny kabel, dels nedtagning av gamla stolpar.
3. Skölstads medeltida bytomt som berördes av såväl schaktning för ny kabel som nedtagning av gamla stolpar.
4. Fornlämningarna RAÄ 86 och 115 (gravfält och hägnad av stensträngstyp) invid Skölstads bytomt som berördes av nedtagning av stolpar.
5. Fornlämning RAÄ 111, en stensättningsliknande lämning placerad i närheten av både schaktning för ny kabel samt nedtagning av gamla stolpar.
6. Fornlämning RAÄ 109 en bebyggelselämning som berördes av nedtagning av den gamla ledningens stolpar.
7. RAÄ 175 en stensättningsliknande lämning som låg i närheten av platsen för ett nytt elskåp.

På område 5 och 7 kunde det vid besiktning tillsammans med exploitören konstateras att fornlämning inte skulle komma att beröras. På område 1, 4 och 6 kunde fornlämning undvikas genom instruktioner för hur körning vid utförandet av arbetet kunde ske.

Vid de berörda bytomterna, Gustad (område 2) och Skölstad (område 3) genomfördes sökschaktning.

Vid Gustad grävdes fem kortare sökschakt på norra sidan av vägen mellan Gällstad-Lundby och Vikingstads samhälle. Samtliga utan att någon fast fornlämning påträffades. Däremot iaktogs en överväxt äldre vägsträckning fram till Gustad Norrgård i hagen söder om gårdens huvudbyggnad.

Ytterligare ett sökschakt upptogs vid den tänkta elstationen vid Gustad Källgård i söder, där markstrukturer påminnande om husgrunder observerats vid besiktningen. Provschaktet visade dock endast naturliga stenstrukturer och inget av arkeologiskt intresse framkom.

Figur 5. Provschakt (blågrön) vid Gustads bytomt. Gränsen för den medeltida bytomten (mörkröd). Planerat nytt elkabelschakt (ljusrött). Planerad rivning av gammal luftkabel (mörkblå). Nyupptäkt äldre vägbank (grön). De äldre kartorna visar att Gustad Norrgård ligger på ursprunglig plats medan övriga gårdar legat på rad på den västra sidan av byvägen i figurens mitt.

Figur 6. Provschakt (blågrön) vid Skölstad. Bytomtens utsträckning (mörkröd).

Fig 7. Det östligaste av schakten vid Gustad Norrgård. Foto Olle Hörfors, ÖM.

Figur 8. Bygatan i Gustad sedd från norr. Byvägen i söderut genom Gustad. På de äldre kartorna ligger bebyggelsen samlad på den högra (västra) sidan av bygatan. Foto Olle Hörfors, ÖM.

Figur 9. Schaktet vid Skölstad berörde en lägre liggande del av bytomten. Schaktet i förgrunden och den högre liggande bebyggelsen i bakgrunden. Foto Olle Hörfors, ÖM.

Vid Skölstad berördes en kortare sträcka i nordligaste delen av bytomten av såväl schaktning för ny kabel som rivning av den gamla luftledningen. Här upptogs ett provschakt intill den planerade elstationen, som var belägen strax väster om en lada som också finns med på laga skifteskartan från 1879. Inte heller i detta schakt påträffades något av arkeologiskt intresse. Det kunde också konstateras att ingen av de för rivning planerade luftledningsstolparna stod så till att vidare antikvarisk kontroll var nödvändig.

Referenser

Nordén A. 1925. Östergötlands förhistoria Meddelanden från Östergötlands fornminnes och museiförening 1925-26.

Stenberger M. 1964. Det forntida Sverige. Sthlm.

Digitala arkiv.

www.fmis.raa.se och www.sofi.se båda använda 2011.07.01

Tekniska uppgifter

Landskap	Östergötland
Kommun	Linköping
Socken	Vikingstad
RAÄ nr	RAÄ 86, 109 och 115
Fastighetsbeteckning	Frackstad 4:1, Vikingstad-Klovsten 1:1 , Gustad 2:1, 4:1, 1:2, 5:1, 3:6, Vikingstad-Berga 1:1, 1:4 och Skölstad 1:3
Ekonomiskt kartblad	085 45 (8F4f Vikingstad) och 085 35 (8F3f Gammalkil)
Koordinater	X-6474665 Y-1457980
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V
Typ av ärende	Arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll
Lst dnr	431-1539-11
Förfrågningsunderlag	2011-04-08
Länsstyrelsens handläggare	Magnus Johansson
Beslutsdatum	2011-06-30
ÖLM Dnr	191/11
Projektnummer	531245
Uppdragsgivare	Utsikt Nät AB genom Claes-Göran Eriksson
Kostnadsansvarig	Utsikt Nät AB
Projektledare	Olle Hörfors
Fynd	-
Foto filmnr	Digitala bilder
Analys	-
Grafik	Olle Hörfors, Johan Levin
Renritning	-
Grafisk form	Johan Levin
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2011:90 © Östergötlands museum

I samband med att Utsikt Nät AB ersatte luftledning med jordkabel i trakterna av Gustad, Skölstad, Lilla Harg och Klovsten i Vikingstads socken genomförde Östergötlands museum en besiktning och en arkeologisk förundersökning sommaren 2011.

Vid besiktningen konstaterades att arbetena skulle utföras nära eller i fornlämning vid sju olika lokaler. På fem av lokalerna kunde fornlämning undvikas och åtgärderna inskränktes till en gemensam besiktning med exploatören, utföraren och Östergötlands museum. Två sträckningar konstaterades beröra medeltida bytomter, Skölstad och Gustad. Inom dessa bytomter genomfördes provschaktning dock utan att någonting av arkeologiskt intresse framkom.